

# İslâm Medeniyeti

## MECMUASI

ÜÇ AYLIK

*Dînî, İlmî, Edebî  
Araştırmalar Mecmuası*

*Cilt : IV, Sayı : 4  
Haziran 1980 - Recep 1400*

**SAHİBİ**

**İSLÂM MEDENİYETİ VAKFI**

*Adına Başkan*

*Selçuk ERAYDIN*

*Yazı İşleri Müdürü*

*Dr. Câhid BALTACI*

**NEŞİR HEY'ETİ**

*Dr. Câhid BALTACI*

*Selçuk ERAYDIN*

*Dr. İsmail ERÜNSAL*

*Dr. Mehmed İBŞİRLİ*

*Av. Mevlüt UYSAL*

*Ömer Ziya BELVİRANLI*

*Hattat-Ressâm*

*Turan Sevgili*

*İdâre Yeri*

*Bozdoğan Kemeri Cemal Yener*

*Cad. Nr: 132 VEFA/İST*

*Haberleşme ve Hâvele*

*PK. 1315 Sirkeci/İSTANBUL*

**TURKEY**

*Fiyatı : 100 TL.*

*Abone Şartları*

*Yurt İçi : 450 TL.*

*Yurt Dışı : 900 TL.*

## İÇİNDEKİLER

Müslüman Türklerde Müsâma-  
ha. Ziya KAZICI : 3

Müslümanlarda Hukuk Felse-  
fesi Prof. Dr. Muhammed Ha-  
mîdullah (Ter. İ. Kâfi Dön-  
mez) :19

Dâru'l-hadîsler

Dr. Cahid BALTACI : 35

Western Influence upon the  
ottoman Institutions the Coun-  
cil of State and the Council Ju-  
dicial Regulations

Hulusî Yavuz : 41

İstanbul Tekkeleri Silsile-i Me-  
şâyihî Tertib eden : Zâkir Şük-  
rû Efendi. Neşre Hazırlayan :  
Şinasi AKBATU : 51

İstanbul Müftülüğü İlmî Araş-  
tırmalar ve İstişâre Hey'eti  
Raporları. Sigorta

Hazırlayan :

Abdülaziz BAYINDIR : 97

1928 - 1978 Arası Yeni Harf-  
lerle Yayınlanmış Ramazan ve  
Oruç'la İlgili Eserler.

İsmail Lütfi ÇAKAN : 109

Neşredilmeyen yazılar iste-  
nildiğinde îade edilir. Mecmua-  
nın ismi zikredilmeden iktibas  
edilemez.

# DÂRÜ'L - HADÎSLER

Dr. Câhid BALTACI

«Hadese» sülâsi kökünden ve «tahdîs» masdarından bir isim olan «Hadîs», kelime olarak eskinin zıddı, yeni ve haber vermek manalarını ifâde eder. Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif sigalarda otuzaltı âyet-i kerîmede geçmektedir. (1) Bunlardan onyedî âyette «söz», altı âyette «haber», dört âyette «Kur'ân-ı Kerîm»' dört âyette «yeni», üç âyette «rüyâ», bir âyette «masal» ve bir âyette de «ihdâs etmek, yaratmak» manalarında kullanılmıştır.

Istılahta Hz. Muhammed (S.A.V.) in söz, fiil ve takrirlerine hadîs denilmiştir. (2) Bazan bu manada hadîs yerine «Sünnet, Haber» veyâ «Eser» de denilmiştir. Kur'ân-ı kerîmle Hz. Peygamberin hadîslerini birbirine karıştırmamak için de Kur'an'a «Kelâmullah» veyâ «Kelâm-ı kadîm» denilmiştir. Bunlar yerine «Hadîsullâh» denilmemiştir. (3) Aslında «Hadîs» ve «Sünnet» birbirinin mürâdifi olup Hz. Muhammed'in akvâl, ef'âl ve takârîridir. Kezâ «Haber» ve «Eser» de birbirinin mürâdifi olup gerek merfû', gerek mevkuf ve gerekse mak-tû' yani gerek peygamberimizden ve gerekse ondan başkasından rivâyet olunanlara denir ki sahâbe ve tâbiine nisbet olunan başkasından rivâyet olunanlara denir ki sahâbe ve tâbiine nisbet olunan rivâ-

---

(1) II/76; IV/42, 78, 87, 140; VI/68; VII/185; XII/6, 21, 101, 111; XVIII/6, 70; XX/9, 113; I/2; XXIII/44; XXVI/5; XXXI/6; XXXIII/53; XXXIV/19; XXXIX/23; XLV/6; LI/24; LII/34; LIII/59; LVI/81; LXV/1; LXVI/3; LXVIII/44; LXXVII/50; LXXXV/17; LXXXVIII/1; XCIII/11; XCIX/4.

(2) Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Latîfi'z-Zebîdî, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i sarîh Tercemesi (mtr. Ahmed Naîm), Ank. 1961, I, 6.

(3) Suhl's-Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları (mtr. M. Yaşar Kandemir), Ank. 1973, s. 2.

yetleri de içine alır. Bu takdirde haber de eser de hadis ve sünnetten eamdır. (4) İlm-i rivâyet, ilm-i ahbâr ve ilm-i âsâr da denilen hadis ilmi ise Hz. Muhammed'in akvâl ve ef'âlini bildiren bir ilimdir. Akvâlin içinde takârîr de dâhildir. (5)

Hadisler, Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle karışmamasına olanca dikkat gösterilerek daha Hz. Peygamberin sağlığında toplanarak yazılmaya başlanmıştır. Abdullah b. Amr b. Â (v. 65) in bin hadisi muhtevi (6) «Sahife-i sâdıka» sı (7), Ebû Hureyre (v. 58) nin Hammam b. münebbih (v. 101) yoluyla gelen sahîfesi (8) bunlardan meşhur olanlardır.

Hulefâ-i râşidîn devrinde de hadislerin Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle karışması endişesinden dolayı hadislerin yazılı olarak tedvini râğbet bulmamıştır. Hatta Hz. Ebû Bekir'in önceleri topladığı hadisleri sonradan yaktığı (9), Hz. Ömer'in sahâbe ile uzun bir istişâreden sonra hadislerin yazılması arzusundan vazgeçtiği (10) bilâhare ise Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in hadis yazdıkları ve başkalarını da buna teşvik ettikleri (11) bilinmektedir.

Tâbi'in devrinde de yaşlı tâbi'ilerin hadislerin yazılmasına asr-ı saâdet ve hulefâ-i râşidîn devirlerindeki endişelerle taraftar olmadıkları görülmektedir. Ancak hicri 1. asrın sonlarına doğru ortayaş tâbi'ilerin birçoğu hadislerin yazılmasında bir mahzur görmediler. Hatta Ömer b. Abdü'l-azîz (v. 101), âlimlerin zevâliyle ilmin yok olmasından korkarak hadislerin toplanmasına resmen emir vermişti. (12) O, Medine vâlisi Ebû Bekir b. Muhammed b. Hazm'a şöyle yazmıştı: «Rasûlullah (s.a.v.) in hadislerini, sünnetlerini, 'Amre'in rivâyetlerini araştıır ve yaz. Zirâ ben ilmin yok olup âlimlerin de tükenmesinden korkuyorum.» (13)

(4) Tecrid-i Sarîh Tercemesi, 1, 7.

(5) Kâtip Çelebi ilm-i hadîsi, Hz. Peygamberin kavilleri, fiilleri ve ahvâlinin bilindiği ilimdir diye tarif etmiştir. Bk Keşfu'z-zunûn, İst. 1971, I, 635. Takrir, ahvâl içinde mütâlaa edilmiş olmalıdır.

(6) İbnu'l-esîr, Ustü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahâbe, Kahîre, 1286, III, 233.

(7) Hatîbu'l-Bağdâdî, Takyîdu'l-ilm, nşr. Dr. Yusuf el-'Aş, Dımaşk, 1949, s. 84; M. Mustafa Azmî, Studies in early hadith Leterature, Beirut, 1968, s. 43.

(8) İbn Haçer, Tehzîbu't-tehzîb, Haydarabad, 1327, XII, 265; İbn Sa'd, Tabakâtu'l-Kübrâ, Dâru's-sadr tab'ı, V, 396; Muhammed Hamîdullah, Sahîfetu Hammam b. Münebbih, Dımaşk, 1953.

(10) Kezâ, s. 50.

(11) Hakîm, Müstedrek, Haydarabad, 1334, I, 106.

(12) Takyîdu'l-ilm, s. 45.

(13) İbn Sa'd, Tabakâtu'l-kübrâ, II/2, s. 134.

Hicri II. asrın başında, ettbâu't-tâbi'in devrinde ise artık sünnete âid müstakil, müsned adı verilen eserler meydana getirilmeye başlanmıştır. Bunların ilk te'lif edileni Ebû Dâvud et-Tayâlisi (v. 204) nin eseri (14) ile Ahmed b. Hanbel (v. 241) in müsnedidir. Daha sonra da sahihler meydana gelmiştir.

Hadislerin makbul olabilmesi için hem nakledilen metnin hem de nakledenlerin itimâda şâyân olmaları şarttır. Bu iki husûsun araştırılması ise, hadis ilimlerini Ulûmü'l-hadis doğurmuştur. Bunlar, kemmiyyet bakımından yüzleri aşmaktadır. Nitekim el-hâzımî (v. 584), bu mevzûda şöyle demektedir: «Hadis ilminin yüz kadar çeşidi vardır; bunların her biri başlıbaşına birer ilimdir. Hadis tâlibi, bütün ömrünü bunları öğrenmeye tahsis etse yine de tamamını öğrenemez.» (15) İbnu's-salâh ise: «Bu ilimler altmışbeş çeşide inhisâr etmez; onları sayılamayacak kadar bölümlere ayırmak mümkündür» (16) demektedir. Ancak hadis ilimleri, ötedenberi rivâyetü'l-hadis ilmi (ilmü'l-hadis rivâye) ve dirâyetü'l-hadis ilmi (ilmü'l-hadis dirâye) olmak üzere iki bölüm hâlinde incelenmiştir. Birinci bölüm, Hz. Peygamber'e, sahâbeye ve tâbi'ine nisbet edilen kavil, fiil, tahrir ve sıfatlardan meydana gelen naklin hassâs ve itina ile nakli üzerinde durulan bir ilimdir. (17) İkinci bölüm ise, râvî ve mervîyi makbul olup olmama bakımından inceleyen bir ilimdir. (18) Bu ilme, usûl-i hadis ilmi de denilmiştir. Ulûmü'l-hadis de denilen bu ilimler isim olarak başlıca şunlardır:

- 1 — Cerh ve ta'dil ilmi (İlmu'l-cerh ve't ta'dil).
- 2 — Hadis râvileri ilmi (İlmu ricâli'l-hadis).
- 3 — Muhtelefu'l-hadis ilmi (İlmu muhtelefu'l-hadis).
- 4 — İlelü'l-hadis ilmi (İlmu'ileli'l-hadis)
- 5 — Garîbu'l-hadis ilmi (İlmu garîbi'l-hadis).
- 6 — Nâsih ve mensûh ilmi (İlmu nâsihi'l-hadis ve mensûhuhû).
- 7 — Hadis şerhi ilmi (İlmu şerhi'l-hadis).
- 8 — Hz. Peygamberin sözlerini te'vil ilmi (İlmu te'vili akvâli'n-nebî)

Gerek rivâyete müteallik ilimler ve gerekse dirâyete âid ilimlerin çokluğu bunların tahsil edileceği husûsî müesseselerin doğmasına se-

(14) Subhî's-Sâlih, Hadis ilimleri ve hadis istihlâhları, s. 38.

(15) Suyûtî, Tedbîru'r-râvî şerhu takrîbi'n-nevevî, Mısır, 1307, s. 9.

(16) Ebû Amr b. salâh, 'Ulûmu'l-hadis, Halep, 1931, s. 19-20.

(17) Muhammed Abdü'l-âzîm ez-Zerkânî, el-Menhelü'l-hadis fi ulûmi'l-hadis, Kahire, 1947, s. 35.

(18) Suyûtî, Tedbîru'r-râvî şerhu takrîbi'n-Nevevî, s. 3-4.

bep olmuştur. Bu irfan müesseselerine «Dâru'l-hadîs» denilmektedir. Hadîs ilimlerinin doğduğu ilk devirlerde ise henüz dâru'l-hadîsler kurulmamış ve hadîs tahsili câmilerde ve dışarıda «Mecâlis» denilen halkalarda yapılırdı. Hicrî III. asırda İsmâil Buhârî (v. 256) Basra'da, İmam Şâfi'i Kâhîre'de Tolon-oğlu Câmiinde hadîs öğretilirdi. Hicrî IV. asırda Ebû Ali Hüseyinî (v. 393/1003) Nişâbur'da açmış olduğu hadîs müessesesinde aşağı yukarı bin talebe okutuyordu. Daha sonra İbnu'l-fârûk (406/1015), Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî (v. 465/1072) ve Rük-nü'd-din İsfahânî (v. 418/1207) yeni hadîs müesseseleri açmışlardı. Fâtımîler Mısır ve Şamda Şi'îliği yaymak için açtıkları dâru'l-ilimlere karşı ilk sünî dâru'l-ilm Abbâsî halifelerinden Hâkim Biemrillâh (v. 422/1031) tarafından 400/1009'da Kâhîre'de açılmış ve iki Mâlîkî müderristen biri fıkıh diğeri hadîs okutmuştu. (19).

İslâm dünyasında ilk defa Sûriye Atabeklerinden Nüreddin Mahmud Zengî (v. 569), hicrî VI. asırda Şam'da Nûriyye Dâru'l-hadîsini te'sis edince medreselere yeni bir ihtisas medresesi ilâve edilmiş oldu. Nüreddin, bu dâru'l-hadîsin müderrisliğine ilk olarak İbn Asâkir'i getirdi. (20) Daha sonra İsmâil Ali Hudayrî (v. 603/1206) nin müderrislik yaptığı Musul Dâru'l-hadîsini te'sis edildi. (21) Eyyûbî sultanlarından el-Melikü'l-Kâmil Nâsiruddîn 622/1225'te Kâhîre'de Medresetü'l-kâmilîyye'yi inşâ ettirdi ve müderrisliğinde Ebû'l-hattâb b. Dihye'yi getirdi. Bunun inşasından dört yıl sonra 626/1228-29'da el-Melikü'l-Eşref Şam'da Eşrefiyye Medresesini te'sis etti ve müderrisliğine Ebû Amr b. es-Sâlih'i getirdi. İmam Nevevî de burada müderrislik yaptı. Daha sonra Şam'da Emeviyye Câmiinde Seyfüddin Mahmud b. Ürve (v. 620) ye nisbet edilen Dâru'l-hadîs-i Urviyye açıldı.

Anadolu muhitinde de müteaddit Dâru'l-hadîsler te'sis edilmiştir. Bunların ilki Konya'da Anadolu Selçuklularını vezirlerinden Sâhip Atâ diye şöhret bulan Fahreddin Atâ ve b. Hüseyin (v. 687/1288) tarafından «İnce Minâre Dâru'l-hadîsini» adıyla inşâ edilmiştir. İlhanlılar zamanında vezir Şemseddin Cüveynî Sivas'ta 670/1271-12 tarihinde Çifte Minâre Dâru'l-hadîsini te'sis etmiştir ki günümüze kadar gelen bu eser, bir san'at âbidesidir. (22)

Osmanlılar devri, diğeri medreseler mevzuunda olduğu gibi dâru'l-hadîslerde de yayılma ve gelişmenin olduğu bir devirdir. Bu devrin ilk dâru'l-hadîsini I. Murad zamanında Çandarlı Hayreddin Paşa

(19) Fuad Zezgin, Dâru'l-hadîs, The Encyclopedia of Islam, Leiden, 1961, II, 125-126.

(20) Makrizî, Kitabu'l-hitât ve'l-âsâr, Kâhîre, 1270, I, 375.

(21) Tayyîb Okıç, Bazı hadîs meseleleri üzerine tetkikler, Ankara, 1959, s. 106.

(22) Câhid Baltacı, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İst. 1976 s. 12.

(v. 857/1453) tarafından İznik'te inşâ edilmiştir. Yine I. Murad zamanında pâdişâh tarafından bugün Yugoslavya'da kalan İstip şehrinde başka bir dâru'l-hadîs inşâ edilmişti. II. Murad zamanında ise pâdişâh tarafından Edirne'nin ilk dâru'l-hadîsi 833/1435 tarihinde inşâ ettirilmişti. II. Murad devrinde 890/1485'te Amasya'da Abdâh Paşa dâru'l-hadîsi Yavuz Selim zamanında yine Amasya'da 933/1526-27'de Osman Çelebi Dâru'l-hadîsi, Kanûni Sultan Süleyman devrinde pâdişâh tarafından İstanbul'da 964/1556-57'de Süleymâniye Dâru'l-hadîsi, hanımı Haseki Sultan tarafından Haseki Sultan Dâru'l-hadîsi, Sofu Mehmed Paşa Dâru'l-hadîsi, 949/1542-43'te Papas-oğlu Mustafa Çelebi Dâru'l-hadîsi, 961/1553-54'te Mahmud Ağa Dâru'l-hadîsi, 948/1541-42'de Defterdâr Nazlı Mahmud Çelebi Dâru'l-hadîsi, Bâbu's-seâde Agası Mahmud Ağa (v. 961) nin Demirkapı'daki dâru'l-hadîsi, Mudurnulu Mehmed Efendi'nin İstanbul'da Sinan Ağa Camii yanındaki dâru'l-hadîsi, Eyyub'da Defterdâr Mahmud Çelebi Dâru'l-hadîsi inşâ edilmiştir. II. Selim zamanında Pâdişâh tarafından 976/982/1568-1575 tarihleri arasında Edirne'de Selimiye Dâru'l-hadîsi, Birgi'de Hoca Atullah Efendi tarafından Birgivi Mehmed Efendi için bir dâru'l-hadîs, III. Murad devrinde 987/1579-1580'de Üsküdar'da Nurbânû Sultan tarafından Atik Vâlide Dâru'l-hadîsi, Cafer Paşa tarafından İstanbul'da 990/1582'de Cafer Ağa Dâru'l-hadîsi, Habeşi Mehmed Ağa tarafından 993/1585'te Mehmed Ağa Dâru'l-hadîsi, III. Mehmed devrinde pâdişâh tarafından Vefa'da Hâkâniyye Dâru'l-hadîsi, Şeyhu'l-islâm Zekerîyyâ Efendi tarafından Çarşamba'da Ankaravî Dâru'l-hadîsi, vezir-i a'zam Sinan Paşa tarafından 1001/1592-93'te Çemberlitaş'ta Sinan Paşa Dâru'l-hadîsi inşâ edilmiştir. Yine bu asırda Akhisar'da (Prusaç) Hasan Kâfi Akhisârî Dâru'l-hadîsi te'sis edilmiştir.

XVI. asırdan sonra da Osmanlı câmiasında birçok dâru'l-hadîsler de te'sis edilmiştir. 1027/1617-18'de tamamlanan Sultan Ahmed Dâru'l-hadîsi, İstanbul'da Ferhad Paşa Dâru'l-hadîsi, Şehzâdebaşı'nda Mi'mâr Kasım Ağa Dâru'l-hadîsi, Sinan Ağa Mahallesinde Şerife-zâde Mehmed Efendi Dâru'l-hadîsi, Beşiktaş'ta Nâzım Hasan Ağa Dâru'l-hadîsi, Yavuz Selim'de Kehhâli Süleyman Efendi Dâru'l-hadîsi, Çarşamba'da İsmail Efendi Dâru'l-hadîsi, Eyyub'da Hacı Beşir Ağa Dâru'l-hadîsi, Çarşıkapı'da Kemânkeş Mustafa Paşa Dâru'l-hadîsi, Parmakkapı'da Kara Mustafa Paşa Dâru'l-hadîsi, III. Ahmed'in vezir-i a'zamı Damad İbrâhim Paşa'nın Şehzâde başındaki dâru'l-hadîsi, Büyük Langa'da Reisü'l-küttâb el-Hâc Mustafa Efendi Dâru'l-hadîsi, Kadı Çeşme'de Kıbrıslı Hacı Abdullah Efendi Dâru'l-hadîsi, Saraçhâne'de Amca Hüseyin Paşa Dâru'l-hadîsi, Çarşıkapı'da Çorlulu Ali Pa-

şa Dâru'l-hadîsi, Baba Hasan İlmî Mahallesi'nde Hüseyin Efendi Dâru'l-hadîsi, Karagümrük'te Rakım Efendi Dâru'l-hadîsi, Üsküdar'da Çinili Câmii Dâru'l-hadîsi, Küçük Ayasofya'da Mirzebân Şâh Sultan Dâru'l-hadîsi, Sütlüce'de Mehmed Ağa Dâru'l-hadîsi, İstanbul'da Osman Efendi Dâru'l-hadîsi, Fazıl Efendi Dâru'l-hadîsi, 1073/te inşa edilen Bosnavî İsâ Efendi Dâru'l-hadîsi, Haydar'da Baba Mahmud Efendi Dâru'l-hadîsi, Çivi-zâde Mustafa Efendi Dâru'l-hadîsi, Şehzâde başında Hasan Ağa Dâru'l-hadîsi, 1067/ de inşa edilen Sinan Ağa Dâru'l-hadîsi, yine aynı tarihte inşa edilen Edirneli Çelebi Dâru'l-hadîsi, İzzet Mehmed Efendi Dâru'l-hadîsi, İstanbul Çarşamba'da Ömer Hulûsi Efendi Dâru'l-hadîsi, Sinan Çavuş Dâru'l hadîsi bunların bir kısmıdır.

Osmanlıların sonuna kadar Osmanlı ülkesinde müteaddit dâru'l-hadîslerin açıldığı şüphesizdir. Bu müesseselerin husûsiyetleri bakımından bazı dâru'l-hadîslerin müstakil binası olmaksızın câmî ve mescidler içinde açıldıklarını da düşünürsek dâru'l-hadîsler tarihinde en yüksek rakamın Osmanlılar devrinde gerçekleşmiş olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Evliya Çelebi de gezdiği şehirlerin câmilerinden bahsederken içerisinde hadîs okutulmayan camileri ayrıca belirtme ihtiyacını duyar.

Osmanlılar döneminde dâru'l-hadîslerin diğer medreseler gibi pâyelere ayrıldığı ve bu pâyelere göre müderrisler ta'yin edildiği görülmektedir. Süleymâniye Dâru'l-hadîsi'nin te'sisinden sonra bütün medreselerin en yüksek pâyesi Süleymâniye Dâru'l-hadîsi olmuş ve bu durum medreselerin kapatılmasına kadar gelmiştir.

Osmanlılar devrinde dâru'l-hadîslerde Sahîh-i Buhâri, Sahîh-i Müslim (23) ve Meşârik (24) gibi hadîs kitaplarının okutulduğu ve hadîs hâfızları yetiştirildiği bilinmektedir. Dâru'l-hadîslerdeki eğitim ve öğretim sistemi üzerine yapılacak bir araştırma bize bu müesseseleri daha iyi tanıttacaktır.

---

(23) Süleymâniye Vakfıyesi, Ank. 1962, s. 81.

(24) Evliya Çelebi, Seyâhâtname, İst. 1314. 1, 319.